

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏ

ՔԱՆԴԱԿԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆ

Ա. — Առ Արեւելեայս. — Բ. Առ Յոյսս. ա. ք. ց և ք յեղանակք.

ԱՂՈՒՑ հետեւ ծանօթ գեղ-
արուեստներէն մին է քանդակագոր-
ծութիւնն. որ և կը սովորեցնէ պատ-
կերներ կամ ո՛ր և է զարդեր շինել,
փորելով քանդակագործեալ կամ եր-
կաթեայ զրշաւ կարծր մարմնաց վերայ. ինչպիսի
են փայտ, փղոսկր, քար, կուն և այլն. և
կամ հրահալները ձուլելով, և կակուղ նիւթ
մը մատամբ լմելով և կերպարանելով: Քան-
դակագործութեան մէջ կը համարուի նաև ան-
դրիագործութիւնն, որ է պատկեր շնչաւոր էա-
կաց: — Մենք այժմ հարեալանցի ակնար-
կութեամբ մի կ'ուզեմք տեսնել սոյն գեղ-
արուեստին այլ և այլ ազգաց և աշխարհաց
մէջ ի սկզբանէ մինչեւ ցարդ կրած փոփո-
խութիւնները, անկումը, զարգացումը և վե-
րածնութիւնը:

Ա. Քանդակագործութիւնն առ Արեւե-
լեայս. — Արեւելեան ժողովուրդեան մէջ տի-
րող կրօնական հոգին, ի՛նչ ազդեցութիւն որ
ունեցաւ ճարտարապետութեան վերայ, նոյն
ունեցաւ նաև քանդակագործութեան զար-
գացման վերայ: Իրենց իբր տաճարներ ծա-
ռայող քարայրներու մէջ գտուած խորհրդական
քնանկարները արձանագործութեան միջոցաւ ա-
ւելի եւա բարձր աստիճան մ'ունեցաւ ի
պատկերելն: Այս ժողովուրդը բնաւ չէին
կապուեր կերպացեալ մտածութեան մի հետ,
և ոչ այլ մարդկային մարմնոյ վայելչութեանց
հետ, այլ իրենց փնտռածն էր զարհուրելի
զտաանցանաց պատկեր և երեակայական ա-
ռարկայքն: Արուեստաւորն իրենց չափաւոր-
ները և այլակերպութիւնքը կերպարանելու

մասանակ, շատ օգուտ կը քաղէր ժողովուրդեան
մէջ այն խոր կերպով արմատացած երկիւղէն՝
որ յառաջ կու գար այն ամեն բանէն՝ որ ի-
րեն անհասանելի էր: Այսպէս հնդկական
կրօնի հիմունքը կազմող խորհրդական զաղա-
փառներէն ծագեցան ամենէն աւելի ստուե-
րամած և զարհուրելի պատկերներն, զուխ-
ներու և անկամոց տարօրինակ կոյսեր, մարդ-
կային մարմնաց և անբան կենդանեաց այ-
լանկալ միաւորութիւններն:

Այս սեռակ պատկերք շատ հեղ կը տես-
նուի բլրաձեւ շիրիմներու և կառտանց
դրսի կողմը քանդակուած, որոց ներսի վին
ալ զետեղուած են մոլթերու, քիւերու և
որմախորշերու վերայ:

Չաղղիացեաց և Անգղիացեաց հետազօտու-
թիւնքն յերեւան հանեցին շատ հին արուես-
տի մը գոյութիւնը՝ Եփրատայ սուգած եր-
կիրներու մէջ: Այս սեղեր գտուած քանդա-
կազարդ քարեղէն տախտակք (tablette) յայտ-
նեցին քանդակագործութեան հին սկզբնաւո-
րութիւն մի: Նոցա մակերեսութիւն վերայ
կերպարանքն լաւ դուրս ելած են. որք ի
բաց առեալ խորհրդական պատկերներն իրա-
կան կենաց ներկայացուցմունք են, որ և պատ-
մական բնադրոյմ մ'ունին՝ ներկայացնելով
իշխանական կենաց սեռարաններ, պատերազմ
և որսորդութիւն: Խորսպատու պալատան
աւերակներն շատ ճոխ են այս սեռակ պատ-
կերներով: Նոյնպէս է նաև ի Նիմրուտ և
ի Գոյուննուզ: — Կանգուն արձանք հա-
զուադիւտ են:

Ինչպէս Ասորեստանեայց, նոյն և Պարսից

շէքերն զարդարանաց կողմանէ շատ հարուստ են։ Պերսեպոլիսի պալատին որմերը ծածկող հարթ քանդակներն կը ներկայացնէին այաց այս արքայական բնակարանին շքեղութիւնը։ Վեր տեսնով թագաւորն նստած իւր գահին յիշուող շրջապատուած իւր թիկնապալաններէն. ծառայից խումբն, և իրեն հպատակ ժողովրդոց դեսպանքն կը բերեն անոր իրենց երկրին բերքերը. ցուլ, խոյ, ձիեր և ուղտեր. ինչպէս նաև թանկագին կահ կարասիք։ Պարսից ստեղծականութեան (art plastique) ընդունելի չէր բնաւ կանացի պատկերն, և ոչ այլ աստուածութեան, ինչպէս ի Հնդկաստան և յԵգիպտոս. պարսիկ արուեստաւորքն այր մարդիկը միայն իրենց օրինակ կ'անուիրն։

Քանդակագործութիւնն առ Եգիպտացիս, իբր հաւատարիմ դանակից ճարտարապետութեան, յառաջ բերաւ խուռն բազմութիւն մի նշանաւոր ձեւագործաց, որք իրենց ընդհանուր ոճոյ մէջ վար չեն մնար ճարտարապետութեան հոյակապ շէքերէն. բայց սակայն, այս արուեստս անհարթ և միօրինակ մնաց, ինչպէս և ճարտարապետական ձեւերն, առանց մեծ զարգացում մի ունենալու։ Սորա պատճառն այն էր անշուշտ, որ արեւելեան ժողովուրդը քանդակագործութիւնն իբր յաւելում ճարտարապետութեան կը համարէին թէ՛ արձաններու նկատմամբ և թէ՛ հարթ քանդակներու։ Դիտելու է՝ որ եգիպտական արձանագործութիւնն 'ի վաղուց իւր ամենէն հին ձեւագործաց մէջ բերում մ'ունի կենդանագիր յառաջ բերելու, զոր կարելի է տեսնել Լուվրի թանգարանին մէջ գտուող հատաքարէ կերպարանքի մի վերայ, որ Մեմփիսի հնագոյն շէրիմներու մէկէն հանուած է. ինչպէս նաև նստած գրագիրի մը արձանն նոյն հաւաքածոյից մէջ գտուած։ Նոյնպէս կը գտնուին շատ առատութեամբ տաճարներու, պալատներու և շէրիմներու որմնոց վերայ արտաքանդակ պատկերը։ Սոցա նպատակն էր ժամանակագրական ոճով պարզ զօգրել եգիպտական պատմութեան գլխաւոր գէպքերը և իրենց կեանքէն քաղուած բաները։ Այս ժողովրդեան գործելու եղանակն շատ յատուկ կերպ մ'էր, Շատ հեղ կերպարանքն զմա-

գրուած են որմի հարթ մակերեսովի մը վերայ՝ ուսկից դուրս կ'երևնն, սակայն ստեղծական կենաց հազիւ աղօտ կայծ մ'ունին, այն աստիճան՝ որ յատակն փորուած է չորս դին և պատմութիւնն ամենտեղ զանազան խառնուրդներու զոյներով նկարուած են, յորս մանաւանդ կը գտուի կարմիր, կապոյտ, կանաչ, դեղին և սեւ։ Թիրաւի, այս նկարներն որմի երեսէն հազիւ դուրս կ'երևնն և անոր պէպէտ կենդանի զոյներով զորդի մը երեսով լուռ տան։ Այս գեղեցիկ գոյներու առանց խանգարելու մնալն շատ զարմանալի է, որ անշուշտ իրենց ինամմոտ պատրաստութեան կերպէն և կլիմայի նպաստաւոր ազդեցութեան արդիւնք մ'է։

Հասարակաց և առանձնական կենաց վերաբերեալ իրենն՝ են գլխաւոր առարկայ եգիպտական արուեստին. սակայն կը գտուին նաև կրօնական պաշտաման վերաբերեալ խորհրդական պատկերներ։ Ըստ այսմ, խորհրդական նշաններով կը զօգրեն նոցա իրենց երկրին գլխաւոր աստուածութիւնները. յատուածները կը ներկայացնեն մարդկային մարմնով՝ որոց վրան կենդանեաց զույններ են, որոնք և միանգամայն կը ծառայեն մենհեպոպտի ոճով իրենց անուները նշանակելու, զոր օրինակ, *thot* քաջահաւի գլխով, *Anubis* շան գլխով, *Atumot* խոյի գլխով։ Սակայն առեղծուածական պատկեր մ'այլ կայ, որ յատուկ եգիպտական արուեստի կը վերաբերի, այն է՝ Սփինքս, որոյ մարմինն առիւծի է և գլուխն մարդոյ. որ և կ'արտայայտէ արուեստական բնագործ մի, խորհրդական նշանակութիւն մ'ունենալով։

Բ. — Քանդակագործութիւնն առ Յուն. — Բունաց երեւակայութիւնն շատ բեղմնաւոր ըլլալով՝ ստեղծականութեան մէջ գերազանցեցին քան զամենայն ազգս, բայց որովհետեւ սոցա մէջ անհատ մէկն յետադաս կը համարուէր, և բոլորովին պաշտօնական կամ հասարակաց կենաց կը վերաբերէր, ի հարկէ արուեստական զգացումն այլ տեղի խոր պէտք էր լինել՝ ընդարձակագոյն սահմանի մէջ վարուելով։

Այս պատճառաւ քանդակագործութիւնն աւելի շատուածոց և զիցազանց պատկերներն

բով կը զբաղէր քան եթէ սովորական ստեղծութեանց. և իւր հարթ քանդակներուն համար աւելի ընտրեց զիցացողական զարուղէպքերը՝ քան եթէ առանձնական կենաց պատահարքը:

Յունական ստեղծականութեան արուեստն հաստատուեցաւ յաստուածոց ներկայացուցմամբ: Հոմերոս մարդկային զգացումներ կ'ընծայէր աստուածութեանց. ներկայացնելով զանոնք մարդկանց պէս զործող ու կրող, և ընդունակ ըստի ըստի զործող ու կրող, և ընդունակ արտաշարժ առանցութիւնները և երեսակալական ջնորայից մտածութիւնքը, ուստի և իւրենց հրէշաւոր պատկերաց մէջ ներկայացուած շատուածոց նկարքն ի հարկէ կը համապատասխանէին ընդհանուր տարածուած գաղափարաց. ընդ հակառակն Յոյնք մի կողմն թողուցին ինչ որ մթին և անկարելի էր, և մարդն ստեղծեց շատուածներ ի պատկեր իւր: Մարդկային մասունց կատարեալ համեմատութիւնն էր գլխաւոր դիտումն Յունաց, նոյնպէս ուշադիր էին նոքա զգեստուց կարգաւորութեան և զանոնք հագուստներու աւելանքին:

Յունաց համար գեղեցկութեան առաջին պայմանն էր մարմնոյն կատարելութիւնն. որ կը կայանար մանաւանդ զլուր կերպարանելու ձեւին մէջ, այս է որ կը կոչուի յունական կողմնադէմք կամ կիսադէմք (profil): Մարդկային դիմաց բազմապատիկ կերպարանքներն՝ ի մի միայն նախատրիպ ամփոփուեցան, որ է ըսել՝ երեսաց ձեւին էր ստեղծական բնադրուած:

Ստեղծականութիւնն՝ կրօնական գաղափարներէ ծագելով՝ գլխաւորապէս կը զբաղուէր տաճարի մէջ, ուր աստուածութեան պատկերն՝ որ ի սկզբան տաճ. կուգը մ'էր՝ մտացածին ստեղծման մի փոխուցաւ, լի զգացմամբ և կենդանութեամբ: Այս զարգացումն յառաջ եկաւ նորանոր նիւթոց արտադրութեան հետ՝ փայտաշէն քանդակուած և պէսպէս զունաւորած արձանիկներն՝ որ յետոյ փոխուեցան յ'անգրիս, որոց շինութեան մէջ կը խառնէին ոսկի և փղոսկր. բայց այս նիւթին տեղ յետոյ ուրեմն սկսան զործածուիլ

սպիտակ մարմարիոն և անագապղինձ: Բաց աստի տաճարն պահանջեց ստեղծական զարդարանքներ: Ճակատու պսակն արձաններու խմբերով լեցուեցաւ, զորացի տաճարի ճակատքն զարդարուեցան բարձրաքանդակ պատկերներով, և յոնիական շէնքի զստին նոյնպէս մեծամեծ բարձրաքանդակ յօրինուածներով զարդարուեցաւ: Սակայն յունական ստեղծականութիւնը բնաւ չի կորսնցուց իւր սեփական բնադրուածքը՝ զերծ մնալով բոլորովին ճարտարապետական ազդեցութենէ: Վաղուց արդէն Հոմերոսի ժամանակն նշանաւոր ձեւազորքը եղած էին, որոց ապացոյց մ'է ցարգ կանգուն մնացած հռչակաւոր Դառն առիւծոց ի Միկենէ:

Արժան է յիշատակել՝ որ դիւզանց զարկուած ամենահին ժամանակներէն մնացեր է մեզ անհուն քանակութիւն մի փորթիկ ձեւազորքաց. մասնաւորապէս օսկեղէն առարկայք, որոց շատերը զատու Շլիսման Տրուպալ և Միկենէայ աւերակաց մէջ: Այս աւերակայից զարդազորութիւնն կայացած է միայն զծային ծրարութեան մեծ զանազանութեամբ և գեղեցկութեամբ: Ահագին քանակութեամբ մի նոյն տեղերէն յերեսան եկան բազմածեւ և գունաւորեալ հողեղէն ձեւազորքք, նկարէ կերպարանք, անթիք և ուրիշ առարկայք ոսկիէ, արծաթէ, անագապղինձէ և պղնձէ:

Փոքր Ասիոյ մէջ կը գտուէին խորաքանդակք Հարպեայց ի Քսանթոս, արգարեւ երեսելի գործ, որ կը կը գտուի հիմա Լոնդրայի բրիտանական թանգարանին մէջ: Այս խորաքանդակներէս մին կը ներկայացնէ ըզՀարպեայս՝ որք կը կրեն իրենց բազկաց լեռայ՝ տղոց կերպարանքներ, և աստուածութիւն մի՝ որ գահի վերայ նստած զանոնք կ'ընդունի:

Այժմ դիտենք քանդակագործութեան զարգացումն իւր զանազան յեղանակաց մէջ:

ա. Յեղանակն կը սկսի ի Ջ զարու նախ քան զթուական Գրիստոսի: Թէ այս յեղանակին մէջ ինչ աստիճան բարձրութեան հասած են ձեռագործք սոյն արուեստիս միջոցաւ՝ զայդ կրնամք դատել մինչեւ ցարգ մնացորդներէն: Նաև Պալերմոյի թանգարանին

մէջ կը գտուին Սելինանտ կոչուած ամենա-
հին տաճարի մը ճակատքն ։ Սոյն յեղանա-
կիս ուրիշ արտադրութիւնքն կը վերաբերին
բնիկ Յունաստանի ։ Գլխաւորապէս ասոնք
մարմարինէ մի քանի անդրիք են, ինչպէս
է փերա կղզւոյն միջէն գտուած Ապոդոնի
անձանն, որ Աթէնքի Թեսէոսի տաճարին
մէջ դրուած էր, ուրիշ արձան մ'այլ մի և
նոյն շատուծոյն որ կը գտուէր ի Տէնէա,
սա զեռ աւելի կատարեալ արուեստով շի-
նուած, առաջինէն աւելի լաւ պահուած,
այժմ կը գտուի Մոնազոյի քանդակաց պա-
հարանին մէջ ։

Ազգոս քաղաքն այս յեղանակիս ընծայեց
ամենէն հռչակաւոր արուեստաւորն, այսինքն է
Ագեւազաս (յամա 575—488), անուանի իւր
պղընձային արձաններովն՝ որք կը ներկայացը-
նէին շատուածները և ոլիմպիական խաղուց
յաղթականները . բայց նաև ոչ ոսկեաւ հռչա-
կաւոր իւր հանած երեք աշակերտներովն,
որք են, փիդիաս, Միրոն և Պոդիկլէտ, յե-
տագայ յեղանակին բոլորքն ։ Ի Սիկիոն կ'ապրէր
Էլանաքոս, նշանաւոր իր միլետեան Ապո-
դոնի վիթխարի արձանովն . սա ոչ միայն
ճարտար էր մետաղները ձուլելու և ոսկի ու
փղոսկր քանդակելու արուեստից մէջ, այլ
նաև փայտեղէն քանդակագործութեան ։ Քան-
կակաց պահարանի մէջ կը պահուին երկու
նշանաւոր խումբք (groupes), որոնք երբեմն
կը զարդարէին Էգինէ քաղքին Աթենասայ
տաճարին ձակատու պոսկը . սպրա անցեալ
դարու մէջ գտուեցան, և կը ներկայացնէին
Յունաց և Տրոյիացոց պատերազմի տեսա-
րանները ։ Հաւական է որ ասոնք շինուած
ըլլան 480ին Քրիստոսէ յառաջ ։ Այս ժա-
մանակիս մէջ նոյնպէս կը փայլէին երկու-
ճարտար քանդակագործքն Կալլոն և Ուա-
տաս ։

Կան մի քանի արուեստաւորք ալ որք յե-
տագայ յեղանակի անցքը կ'ընեն, զոր կարելի
է նկատել իւր արուեստի ամենէն ծաղկած
ժամանակին . իսկ իւր արուեստաւորքն կրնան
նկատուիլ իւր ներկայացուցիչք նախորդ յե-
ղանակին . բայց սորա զեռ աւելի մեծ կա-
տարելութեան մի հասած կը տեսնուին ըն-
դարձակագոյն յօրինուածոյ շինութեան և կար-

գաւորութեան մէջ ։ Կալաւիսի երկվորքն շատ
լաւ յաջողած են . նմանապէս իւր մարմա-
րինէ կանացի պատկերքն բոլորն այլ մեծ
ազնուութիւն մ'ունին ։ Միտաղաց ձուլման
մէջ քալ վարպետ մի հանպիսացաւ Պիւլմա-
գորոս Հոնգիացի ։ Յիբաւի դարմանաց տը-
ժանի է Միթոնի պղնձէ Սկոտսեղաձիգն .
որուն մարմարինէն բազմաթիւ օրինակներն
շինուեցան և մինչև ցարդ զեռ կը պահուին ։
Իր շինած կենդանեաց աննման պատկերաց
մէջ կը գտուի երկինք, որոյ համար նա մեծ
գովեստից արժանի է ։ Սոյն յետին վարպե-
տոյս արուեստն հասած էր իւր հասունութեան
և այն վիճակին՝ որ կրնար համապատասխա-
նել քաղաքարական զանազան պահանջմանց ։
Էւ հաւայտ աստեւ կը սկսի

բ. Յեղանակ, յորում հելլենական կեանքն
հրաշալի թռիչ մի կ'առնու, և որուն սկզբնա-
ւորութիւն մ'եղաւ Պարոսից վրայ տարուած
փտաւոր յաղթանակն . բայց շատ վերջացաւ
Սպարտացոց նախանշալուզութեամբ գրգռուած
պելոպոնեսեան պատերազմով ։ Երկրորդ յե-
ղանակիս նախորդին վերայ տարած յաղթա-
նակն՝ աշխարհիս ամենէն մեծ արուեստաւորի
մը հանձնարովն եղաւ, սա ինքն է, հռչա-
կաւորն փիդիաս ։ Այս վարպետիս ամենէն
անուանի գործն էր Արամազդայ անդրին յՈ-
լիմպիս, որ միայն աւանդեալ ստորագրու-
թեամբք ծանօթ է մեզ ։ Չատուածոց հայրն
ներկայացուած էր իւր քահնի վերայ բազմաձ-
յոսկւ և փղոսկրէ շինուած ։ Չահն և պա-
տուանդանն ճոխ զարդագործուած էին ։ Սոյն
այս արուեստաւորս՝ շատուածոց հօգը տիրոջ
քաղաքարականոյն արտադրած էր նաև զՊալ-
լասն Պարթենոնի, յորում աթենացի ժողո-
ւորդն կը մեծաբեր իւր յատուկ պաշտպանը ։
Այս գործս միայն՝ հանդերձ նոյն տաճարին
ստեղծական ճոխ զարդարանքով, զփիդիաս
ամեն դարուց գերագոյն արուեստաւորը հրու-
շակեցին ։

Այս հրաշակերտներէն զտա, փիդիաս շի-
նեց նաև Աստղկան մի քանի արձաններ,
բայց տարբեր կերպարանօք . Ելիսեանն յոսկ-
ւայ և փղոսկրէ ամենէն հրաշալին էր ։

Հնոց մեզի աւանդած պատմութիւններէն
յիբաւի շատ թերակատար քաղաքար մի պիտի

ստանայինք ատտիկեան արուեստի բարձրութեան և կատարելութեան մասին, եթէ Աթէնքի տաճարաց մէջ գտուող այնքան արձանաց շատերն ազատած չլինէին կործանմանէ և մինչեւ ցարդ պահուած. յիշատակենք Աթէնքի Թէսէօսի տաճարի քանդակ մի մասը, և Պարթենոնի իննսունուերկու սիւնաճակատաց յիսունուօթմ քանդակները և կարեւոր մաս մ'այլ արեւելեան ճակատու գոտոյն՝ որ այժմ խնամքով կ'պահուի Լոնդրայի բրիտանական թանգարանին մէջ:

Փիգալիոյ Ապոլոնի տաճարին դիւանատէնէի գոտին կը գտուի ի Լոնդրայ: Աթէնքի Յաղթութեան տաճարէն հանուած Պերսէօսի պատերազմն, նոյնպէս նաեւ Աթէնքի Երեքութեան տաճարին կարիստքն դեռ մեր զարմանքը կը շարժեն:

Փիգիաօսայ ժամանակակիցն Պոդիկլետ՝ Արգոսի մէջ քանդակագործութեան երկրորդ վարժարանին հիմնադիրն եղաւ: Այս արուեստուորիս աչքին մարդկային գեղեցիկն աստուածային պատկերը ըլլալուն մէջ միայն կը տեսնուէր: Սա թողեր է մեզ իւր Աւագոնքը. Հերայի արձան մի յասկոյ և փղօսկրէ. որոյ դրոշմն շատ անգամ մարմարոնէ շինուեցաւ: Հիմա կը գտուի օրինակ մի ի Նեապոլիս, որ և շատ մեծ ազդուութիւն կ'արտայայտէ: Մի և նոյն աստուածութեան միջնարկի գլուխ մ'այլ կը գտուի 'ի Հոլմի՝ Լուգոմիսի ամբարանոցին մէջ, որ և ատտիկեան վարժարանի կը վերաբերի:

Գ. Յելլանակն՝ Զ դարէն մինչեւ ցմեծն Ալեքսանդր, նախորդէն կը զանազանի յատուկ բնադրոշմով մի: Հին ժամանակաց մեծամեծ գաղափարքն և գեղեցիկ զգացմունքն որ այնքան հրաշակերտներ յառաջ բերած էին, հիմա միակեցան արուեստաւորիս աչքէն. որ օւպեց մարդկային կրից արտայայտութիւնը միայն յերևան հանել իւր ձեռնադրած մէջ: Դար մի՝ որ տեսաւ զծնունդ Եւրիպիդեսայ, Պլատոնի, Արիստոտելի և Արիստոփանեսայ, 'ի հարկէ պէտք էր որոշուիլ աւելի նիւթական և զգայական բնադրոշմով մի, ուստի և բոլորովին սիրաբարուեցաւ նա ստեղծական ձեւագործաց: Ոսկոյ և փղոսկրի խառնուրդն իսկոյն մարմարոնի փոխուե-

ցաւ: Սոյն յեղանակս առաջին վարպետն էր Պրաքսիտելայ ժամանակակիցն Սկոպաս՝ որ և զլուս եղաւ ատտիկեան նոր վարժարանին: Սա չափազանց բերում մ'ունէր զգացումն յառաջ բերելու, որով և կրից յուճմունք արտայայտել այնպիսի ճարտարութեամբ՝ որպիսի չէր տեսնուած մինչեւ այն ժամանակ: Սա է հեղինակ Քնարափառ Սկոպոնի արձանին, որոյ օրինակն կը գտուի ի Վատիկան, իսկ Լուվրի թանգարանին մէջ կը պահուի մի ուրիշ օրինակ Օճասպան Սկոպոնի՝ որ և Պրաքսիտելայն: Հիներն իրենց գովեստներովն փառաց վերջին ծայրը կը հասցրեն զՍկոպաս՝ գնիդեան Աստղեան վերայ իրենց նկարագրութեամբք: Սոյն արձանիս բազմաթիւ օրինակներ շինուեցան, որոց գեղեցիկներէն մին կը գտուի Մոնապոլի քանդակաց պահարանին մէջ, որ և սոյն հրաշակերտիս վրայօք ստոյգ գաղափար մի կու տայ: Նախորդին արձանեաց հաւասար արձան մ'այլ է մի և նոյն վարպետին՝ Աստղիկն Միլոյ, որ կը պահուի Լուվրի թանգարանին մէջ: Պրաքսիտելայ նախասիւս ձեռագործ մի՝ այսինքն է, իւր Հելուսն հանդերձ Բակքոս մանկամբ ի գիրկս, յունական արձան նագործութեան ամենակատարեալ և լաւագոյն համարուածներէն մին՝ գտուեցաւ Ուլիմպոսի Հերայի տաճարի աւերակաց միջէն: Նիորէի նշանաւոր խումբն այլ՝ որոյ մարմարոնէն հին օրինակ մի կը գտուի Փրոքենտոյի թանգարանին մէջ, իւր հեղինակին պատիւ բերող գործ մ'է, բայց տարակուսուի՝ թէ արդեօք Սկոպասի է թէ Պրաքսիտելայ: Այս խումբըն կը ներկայացնէ 'ի հնուց հռչակաւոր եղած տեսարան մի, այսինքն է, Թէթէի Նիորէ թագուհին և իւր որդիքն Սկոպոնի և Անահտայ միջմիջութիւր նետերուն ներքեւ ընկած: Այս անձանց իւրաքանչիւրին վերայ զարմանահար կերպով կը տեսնուին սոսկումն, անձկութիւն, իրիք նաև բարոյական ցաւ մի ի դէմն մօրն:

Հակառակ ատտիկեան արուեստի՝ որոյ զըլխաւոր նպատակն էր գաղափարականի մը ներկայացումն, այն ժամանակ կար նաև պեղոպոնեսեան վարժարանն՝ որ աւելի իրական օւղղութեան մի հետեւեցաւ: Արգոսի և Մի-

կիտնի սոյն զպրոցի զլիսաւորն էր Լիսիպ, որոյ ձեռագործքն յերեւան եկան մեծին Աղեքսանդրի յեղանակին մէջ։ Սա մետաղեայ ձուլիչ մ'էր, որոյ բերումն այլ էր մարդկային կերպարանաց կաղապար հանել։ Այսպիսի է իւր Ապոքսիտէն (փոշեթօփափ) ըմբիշն, որոյ մարմարինէ ճարտարարուեստ օրինակ մի կը գտուի Վատիկանի թանգարանին մէջ։ Իսր կիսանդրեաց և անձանաց շատերն Աղեքսանդրի արձանքն են, վասն զի սա Լիսիպի միայն թող կու տար իւր պատկերը ներկայացնել։ Այս ժամանակին մէջ յունական արձանագործութեան ինչ աստիճան բարձրութեան հասած ըլլալուն ստոյգ զադափար մի կրնայ տալ մեզ՝ Սոփոկլի մարմարինէն հրաշալի արձանն, որոյ մէջ արուեստաւորն ջանացեր է մարդկային անձնաւորութեան զադափարականը աւելի պատկերացնել՝ քան պատահականը։

դ. Յեղանակն՝ որ յունական արուեստի բոլոր իւր պայծառութեամբ փայլելէն վերջը կու գայ, կ'իմացուի այն ժամանակն՝ որ անցաւ Աղեքսանդրի մահուանէն մինչեւ ցնուանումն Յունաստանի ի ձեռն Հռոմայեցաց։ Յունական հանճարն արեւելեան ազդեցութիւնը կրելով՝ հետզհետէ կորսնցուց իւր սկզբնաւոր բնադրումը։ Արուեստն հազիւ ապաստան մի կը գտնէր ազատ մնացած քաղաքացի մէջ՝ որք ըսնի անշատուած և մերկացած էին իրենց վաղեմի պայծառութենէն։ Եւ ընդ հակառակն նոր կազմակերպուած իշխանական վայրերն իրեն համար ապաստանի տեղ մ'էրգան։ Փոխանակ ազատ ժողովրդեան յաղթանակին օգնելու՝ նա ծառայեց իշխանաց։

Յունաստանի ազատ քաղաքներէն Հռոդոսի և Պերգամոնի մէջ միայն արուեստն փայլեցաւ։ Հռոդոսի վարժարանին պիսաւորն էր Լիսիպեայ աշակերտն Խարէս, սորա պղնձէ շինած Արեգական արձանն յիշաւ լիթիարի գործ մ'է, որ յաւարտելէն քիչ յետոյ երկրաշարժէ մը կործանեցաւ։ շատ նշանաւոր և զուցէ հնութեան ամենէն մեծ արձանն էր, Հռոդոսի վարժարանին ամենէն նշանաւոր խումբն է Լայկոն (Laocoon) ձեռագործ Ագեսանդրի, Ալեքսանդրի և Պո-

լիոքրի, 1512ին գտուած ի Հոլմի։ Իսկ այժմ կը պահուի Վատիկանի թանգարանին մէջ։ Փառնեցեան ցրոյն խումբն՝ որ Ապոլոնիոսի և Տարսիսոսի գործ մ'է, կ'արտայայտէ նոյն արուեստի մի և նոյն զարգացումը և իրականութիւնը։ այժմ կը գտուի Նէապոլոյ թանգարանին մէջ։ Սա կը ներկայացնէ զգալի կերպով և արուեստի Դիոկլիսի մահը, զոր իւր Մեքսիմիս և Ամփիոն օրգիներուն Արիստիդէի դէմ բրած թշնամինաց համար՝ կատաղի ցոյ մի հետ կապեցին, որ պատառ պատատ ըրաւ։

Պերգամոնի վարժարանին գործ մ'է նաեւ օրհասական կեդան, որ Կապիտոլինի թանգարանին մէջ կը գտուի այժմ։ Բարբարոսաց խումբն այլ՝ որ սխալմամբ Արիստի և Պետոս անունն ընդունած են, կը գտուի այժմ լուդովիսեան ամարանոցին մէջ, և ըստ ձեւայ, նիւթոյ և շինուածքի կողմանէ ճիշդ նախորդին կը նմանի։ Այս կրկին կարեւոր գործերն այն տեսակ արուեստական յորինումներէն են՝ որոնք սամանուած են յԱտտալեայ իշած իշխանաց կեդանական բազմաթիւ խմբերու վրայ բրած յաղթանակները հռչակելու համար։ Ատտալ թագաւորն Աթենքի Ակրոպոլիսի մէջ յիշատակարան մի կանգնեց էր ի յիշատակ իւր Կեդաոց վրայ բրած յաղթութեան։ զայդ զարգարող արձաններէն մի քանին զանազան թանգարանաց մէջ գետեղուած կը մնան այժմ։ Այս ժամանակին ամենէն նշանաւոր գործերէն մին է (ատենօք Պերգամոնի սեղանը զարդարող) հարթ քանդակն՝ որ կը ներկայացնէ չաստուածոց և հսկայից պատերազմը, որ և ներկային կը գտուի Բերլինի թանգարանին մէջ գետեղուած մի և նոյն շէնքի փոքրիկ գոտւոյ մը մնացորդովքն հանդերձ։

Յունական կեանքն զգեցցիկն զզացմամբ այնքան տոգորուած էր, որ նոյն իսկ դրամներն արուեստական ձեռագործներ էին։ և մանաւանդ զունազոյն քանդակներն, այսինքն՝ փորուած քարերն որոց համար կը գործածէին զանազան երփնեղով թանկապէն քարեր, այն կերպով որ պատկերն մութ յատակի մը վերայ իւր գծերը թողուր։ Այս տեսակի ամենէն հրաշալի գունազոյն քանդակն կը գտուի

Պետերբուրգի կայսերական թանգարանին | Պտղոմէոս Ա ի և իւր Եւրիդիկեայ կնոջ զը-
մէջ, և ինչպէս կարծուի, կը ներկայացնէ | լուինները:

(Շարայարեցի).

ՏԱՂ Ի Ս. ԱՆՏՈՆ

Անտոն ոստ անապատի
Հովտաց լեռանց աղբիւր ականց ¹: Այոյ այոյ, Հովտաց.. և այլն,
Զարդ, զարդ անապատի,
Քաղցրաբարբառ սաղմոսներգող: Այոյ այոյ, Քաղցրա.. և այլն,
Շուշան, շուշան վայրենի,
Հոտս ըզտաշխից առեալ և զգոյն: Այոյ այոյ, Հոտս ըզտաշխից.. և այլն,
Ցանկ, ցանկ հոգեղինաց ²
Սանդուխթ հոգւոց մնարմնաւորաց: Այոյ այոյ, Սանդուխթ.. և այլն,
Սուգ, սուգ առեալ ծառոց
Տերեւթափ լինել ³ յոստոց: Այոյ այոյ, Տերեւթափ.. և այլն,
Գազանք, գազանք վայրենի,
Աստէն ⁴ եկեալ ողբով ի սուգ: Այոյ այոյ, Աստէն.. և այլն,
Մ'եք եմք, մեք եմք կորուսեալ,
Զմեր առաջնորդն և զվարդապետն: Այոյ այոյ, Զմեր.. և այլն,
Փ. — Անձամբ խոնարհիմ ի ճըգնութիւնըս քո,
Ո՛վ սուրբ հայր Անտոն և զարդ անապատի,
Փափաքիմ ցանկամ ի տեսանել ըզքեզ. ո՛վ սուրբ. և այլն,
Ամպոյ նըմանեալ թեթեւազնաց եղեր. ո՛վ սուրբ. և այլն,
Թըռչնոց նըմանեալ և բանաւոր ծիծռանց. ո՛վ սուրբ. և այլն,
Քաւշից նըմանեալ սպիտակազգեաց ստեւով. ո՛վ սուրբ. և այլն,
Ի ծերպլս վիմաց. դու հանապազ մնալթեա. ո՛վ սուրբ. և այլն,
Հայցեա գթողութիւն մեղուցելոցս անձանց
Այժմ և հանապազ միշտ և յաւիտեանս. ամէն:

1. Այլ օրինակ՝ Լերանց բարձունց անուշահոտ, և այլն:

2. » յանցաւորաց:

3. » լինիմ:

4. » պատեն: